

Robertas Kaganas apie Vakarų skilimą

Algirdas Degutis

*Kultūros, filosofijos ir meno institutas
Saltoniškių g. 58, LT-08105 Vilnius*

Robertas Kaganas. *Apie Vakarų skilimą*. Vilnius: Eugrimas, 2004, 150 p. Iš anglų kalbos vertė dr. Algirdas Degutis.

Ši nedidelė Roberto Kaganas knyga tiek Amerikoje, tiek Europoje tampa atskaitos tašku, naujai apmąstant transatlantinių santykių dabartį ir ateitį. Savo įtaka politiniam diskursui ji pradeda prilygti F.Fukuyamos „Istorijos baigčiai“ ir S.Huntingtono „Civilizacijų konfliktui“.

Pasak Kaganas, Jungtinės Valstijos ir Europa, sąjungininkės Šaltojo karo laikais, dabar vis labiau tolsta viena nuo kitos, vis mažiau supranta viena kitą ir vis labiau skiriasi savo „strategine kultūra“. Maža to, jų santykiuose atsiranda vis daugiau tarpusavio nepasitikėjimo ir net priešiško. Pats būdamas amerikietis, pastaruosius trejus metus gyvendamas Briuselyje, Kaganas turėjo idealias sąlygas stebėti šią negatyvią transatlantinių santykių raidą aukštosios politikos lygmenyje. Tačiau šią raidą byloja ir daugelis reiškinių žemesniuose viešojo gyvenimo lygmenyse.

Antiamerikanizmas yra sena Europos elito nuostata. Europos

aukštuomenė visada žvelgė iš aukšto ir su panieka į „vartotojišką“, „komercinę“, „bedvasę“ Ameriką. Tačiau paprasti europiečiai Ameriką visada mylėjo ir šią meilę demonstravo masiškai migruodami į „svajonių ir atvirų galimybių“ šalį. Dabartiniai masiniai protestai prieš Amerikos politiką yra naujas reiškinys – Europos elitas ir Europos „masės“ susivienijo prieš Ameriką. Viešosios nuomonės apklausos Europoje rodo, jog daugelio europiečių įsitikinimu, Amerika kelia didesnę grėsmę taikai pasaulyje nei Šiaurės Korėja ar Iranas.

Neteisinga manyti, jog šis antiamerikanizmo pakilimas yra tik reakcija į kietą ir kampuotą G.W.Bush užsienio politiką. Priešiškus Amerikai pradėjo klostytis daug anksčiau. Dar Clintono prezidentavimo metais Prancūzijos užsienio reikalų ministras Hubert Védrine įvardino Ameriką kaip *hyperpuissance* – įtaigaudamas hipertrofutą, nenormalų šios galybės pobūdį. Kaltinimai dėl „arogancijos“ buvo nuolat metami Madelaine Albright, Valstybės sekretorei Clintono laikais. Tad mažai tikėtina, jog kas nors iš esmės pasikeistų, jeigu Bushą valdžioje pakeistų demokratas (arba jeigu Europoje Schroederį ir Characą pakeistų nauji lyderiai).

Roberto Kaganas supratimu, tarpusavio nepasitikėjimas ir priešiškus išliktų, nes jis kyla

ne iš trumpalaikių politinių nesutarimų, bet iš gilesnio idėjinio Vakarų skilimo – skilimo, prasidėjusio nuo Berlyno sienos griuvimo. Netekusios jas vienijančio bendro priešo – Sovietų Sąjungos – Europa ir Amerika labai greitai taip nutolo viena nuo kitos, jog dabar jų nesuvienija net naujas priešas – islamo fundamentalizmas.

Kaganas teikia originalų šio reiškinio paaiškinimą. Amerika, kuri išvadavo Europą nuo fašizmo ir kuri po Antrojo pasaulinio karo prisiėmė Europos gynimo nuo komunizmo našta, padėjo Europos žemyne susikurti kantiškajam „amžinosios taikos“ pasauliui, netgi rojui, kurio gyventojai – komunizmui sugriuvus – pradėjo įsivaizduoti, jog pasaulyje jiems jau neegzistuoja rimtų grėsmių ir kad visos grėsmės, jeigu tokių būna, kyla galiausiai dėl Amerikos *hyperpuissance* arogancijos tarptautinėje arenoje. Paradoksalu, bet pats globėjas virto grėsmės šaltiniu.

Kaganas metaforoje amerikiečiai vis labiau atrodo kaip karingojo Marso, o europiečiai – kaip taikingos Veneros vaikai. Europiečiai įsivaizduoja, jog jie jau gyvena Kanto „amžinosios taikos“ ir Fukuyamos „istorijos baigties“ pasaulyje – tarptautinės teisės viršenybės, diplomatijos, taikių derybų, abipusių nuolaidų ir kompromisų pasaulyje. Jie atmeta karą kaip problemų

Algirdas Degutis – Kultūros, filosofijos ir meno instituto mokslo darbuotojas, socialinių mokslų daktaras.

El. paštas: algirdas@ktl.mii.lt

Apžvalga įteikta redakcijai 2004 m. lapkričio 55 d.

sprendimo būdą ir vis mažiau dėmesio skiria savo gynybai. Tuo tarpu amerikiečiai, ypač po Rugsėjo 11-osios, mano, kad pasaulis vis dar yra džunglės, kuriose jų tyko nesutaikomi ir nepermaldajami priešai, ir kad galiausiai kliautis galima tik savo budrumu ir karine jėga. Jie gyvena Hobbeso pasaulyje ir vis dar murkdosi istorijoje. Jie nuolat stiprina savo karinę galią, nes mato grėsmes ten, kur europiečiai jų nemato. Galingoji Amerika pasaulį mato kitaip nei silpnoji Europa.

Amerika padėjo Europai susikurti savo rojų, apgobdama ją nemokamo saugumo skydu. Europa galėjo užmiršti Hobbeso pasaulį tik todėl, kad jos sienas nuo grėsmių iš džunglių gynė Amerikos Leviatanas. Amerika prisiėmė atsakomybę už viso Vakarų pasaulio saugumą – mainais nereikaludama beveik nieko. Ir dabar ji susilaukia bausmės už šį savo dosnumą.

Pirma, pasaulis Europai dabar atrodo kaip palaiptinė kantiškosios vizijos realizacija, nes Amerikos prieglobstyje ji sugebėjo ją realizuoti savo žemyne. Europa prarado budrumą, esančių grėsmių suvokimo aštrumą, ir ji tapo „kariniu nykštuku“. Tuo tarpu Amerika disponuoja neprilygstama karine galia dėl to, kad teikė Europai saugumo skydą ir apskritai visada prisiėmė atsakomybę už savo ir viso liberalaus pasaulio saugumą. Ji mato daugiau grėsmių pasaulyje, nes galiausiai ji atsako už tą saugumą ir ji pirmoji taptų taikiniu Hobbeso džunglėse tykantiems priešams. Antra, susikūrusi savąją pasaulio viziją, Europa dabar vaizduojasi užimanti

moralines aukštumas Amerikos atžvilgiu: esą jos patirtis kuriant „amžinosios taikos“ pasaulį dabar jai leidžia mokyti savo globėją, net kontroliuoti jos veiksmus. Europą erzina ir pykdo Amerikos „vienašališkumas“ ir „teisuoliškumas“, nes jis prieštarauja europiečių naujai išpažįtamiems taikaus konfliktų sprendimo principams, jų naujai prisiimtai „amžinosios taikos“ kūrimo pasaulyje misijai. Todėl Europa, kaip Venerai ir dera, kelia Amerikai tipiškai „moterišką“ (ne Kagano terminas) reikalavimą – ji nori išlikti Amerikos saugumo globotinė, bet kartu nori daryti lemiamą ar bent jau rimtą įtaką Amerikos sprendimams tarptautinėje arenoje.

Problema, netgi tragedija, pasak Kagano, yra tai, kad Amerika negali patenkinti šio reikalavimo. Ji negali prisiimti atsakomybės už Vakarų pasaulio saugumą ir kartu savo sprendimus padaryti priklausomus nuo tų, kurie neprisiima tokios atsakomybės. Jungtinės Amerikos Valstijos negali perimti europietiškujų tarptautinio bendravimo taisyklių, nes joms tenka dorotis su tarptautiniais veikėjais, kurie nepripažįsta šių taisyklių. Amerikai negali būti galutinis autoritetas ir Jungtinės Tautos, nes daugumą jos narių sudaro tironiški, dikta-toriški, neliberalūs režimai. Europiečių priekaištai Amerikai dėl to, kad ji nepaiso „tarptautinės bendrijos“ nuomonės, nerealistškai postuluoja idealios tarptautinės bendruomenės egzistavimą. Net Kantas, teoriškai formuluodamas „amžinosios taikos“ sąlygas, viena iš tokių sąlygų laikė tai, kad visų tos bendrijos narių „santvarka turi

būti respublikinė“, arba liberaliai demokratinė, kalbant šiuolaikiniais terminais. Tačiau JT Chartija neatsižvelgė į šį Kanto reikalavimą ir išventino suverenią visų savo narių lygybę, nepaisant jų vidaus santvarkos. Bet ar galimas europietiškas „amžinosios taikos“ rojus tokioje kompanijoje?

Europiečiams atrodo, kad jeigu Amerika nebūtų tokia teisuoliška, vienašališka ir karinga, arba jeigu jos apskritai nebūtų, jie sugebėtų rasti būdų visiems konfliktams pasaulyje išspręsti, pasitelkdami savo ypatingą „minkštąją“ strategiją. Tad Ameriką jie regi kaip kliūtį kelyje į „amžinąją taiką“. Antai, ieškodami islamiškojo teroro „giluminių šaknų“ jie linksta kaltę dėl jo versti Izraeliui ir galiausiai Amerikai. Iš čia kyla nepasitenkinimas, kurį savo rašiniuose reiškia Europos intelektualai ir kuris prasiveržia antiamerikietiškomis demonstracijomis Europos gatvėse. Savo ruožtu amerikiečiams dabartinė Europos nuostata jų atžvilgiu atrodo kaip juodo nedėkingumo išraiška ir net kaip išdavystė. Kuo triukšmingiau reiškiasi Europos pacifistai, tuo labiau didėja antagonizmas Europai Amerikoje. Jeigu ši priešata nebus įveikta, labai tikėtina, kad vieningų Vakarų nebeliks (praras, žinoma, prasmę ir NATO), ir tai gali įvykti nepalankiausiu agresyvaus fundamentalistinio islamo pakilimo metu. Kaganas svarsto kai kurias šios įveikos galimybes. Vis dėlto jo išvados nėra optimistinės, nes skirtingos pasaulio vizijos, kuriomis vadovaujasi Europa ir Amerika, nerodo suartėjimo ženklų.